HET PROEFSCHRIFT VAN ...

GERT MEESTERS: VAN *EUROCRAAT* TOT *GERONTOFIEL*

Marc van Oostendorp

"Laten ze met dat *euro* nu maar eens ophouden", klaagde een lezer in 1968 in Onze Taal. Hij kon er maar niet over uit dat een Brabantse brouwer zijn uitvinding betitelde als "hypermoderne Eurofles met rip-cap". Wat zal die lezer inmiddels ongelukkig zijn: de *euro*-woorden zijn overal, van *eurofoob* tot *eurocraat*, en van *eurostekker* tot *europarlement*.

Elke dag staan er in de krant enkele tientallen woorden die daar nog nooit eerder hebben gestaan en die ook niet in de woordenboeken voorkomen. In een enkel geval gaat het daarbij om een leenwoord of een geheel nieuw bedacht woord, maar de meeste nieuwe woorden zijn gevormd uit bestaand materiaal: *Fortuynist* uit *Fortuyn* en *-ist*, *sorrydemocratie* uit *sorry* en *democratie*.

Idealist

De taalkundigen die bestuderen hoe woorden uit betekenisvolle stukjes zijn opgebouwd, ook wel 'morfologen' genoemd, onderscheiden doorgaans twee soorten woordvorming. In samenstellingen, zoals *sorrydemocratie*, kan elk van de onderdelen ook zelfstandig als woord worden gebruikt. In afleidingen is een van de twee onderdelen een zelfstandig woord (of een naam als *Fortuyn*), maar het andere deel niet: *-ist* komt alleen voor in andere afleidingen, zoals in *idealist* en *marxist*.

Woorden als *eurocraat* passen niet goed in deze onderverdeling. *Euro* is geen bestaand woord, althans niet in de hier bedoelde betekenis ('betrekking hebbend op het apparaat van de Europese Unie') en *craat* evenmin. Zo bestaat *eurocraat* dus uit twee delen die geen van beide zelfstandig voorkomen: het is een samenstelling noch een afleiding.

Melketier

Vergeleken met gewone samenstellingen en afleidingen komen dit soort woorden niet heel vaak voor. Veel morfologen kijken er daarom niet naar om. De taalkundige Gert Meesters inventariseerde ze wel, bestudeerde ze in detail en schreef er een proefschrift over, waarop hij in september vorig jaar in Leuven promoveerde.

In woordenboeken, in elektronische tekstbestanden en op internet vond Meesters meer dan duizend van dit soort nieuwvormingen van de afgelopen decennia: van *abortoir* (uit *abortus* en *abattoir*) via *infotainment* en *Melketier* (van *Melkert* en *musketier*) tot aan *zwosse* ('iemand met een stuk gekleurd haar', van *zwart* en *rosse*).

Meesters heeft zijn materiaal onderverdeeld in een aantal categorieën. Zo maakt hij verschil tussen wat hij 'neoklassieke samenstellingen' noemt en 'splintersamenstellingen'. In neoklassieke samenstellingen is minstens een van de delen afkomstig uit de klassieke talen Latijn en Grieks, terwijl de samenstelling zelf gloednieuw is: van *kleptocratie* ('staatsvorm waarbij de heersende klasse zich verrijkt') of *technofobie* ('angst voor techniek') hadden de Grieken en Romeinen nooit gehoord. Datzelfde geldt voor *gerontofielen* ('mensen die zich seksueel aangetrokken voelen tot bejaarden'), voor *haptonomie* ('fysiotherapie waarbij de klant via aanrakingen geleerd wordt zich te ontspannen') of voor *internauten* ('reizigers over het internet').

Sommige van de woorddeeltjes komen in veel woorden terug: *-loog* bijvoorbeeld, in *oenoloog* ('wijnkenner'), *primatoloog* ('specialist op het gebied van mensapen') en *tsiganoloog* ('kenner van de leefwijze en cultuur van zigeuners'). In een enkel geval kan zo'n achtervoegsel zelfs met een Nederlands woord worden gecombineerd, al klinkt het resultaat dan altijd opzettelijk humoristisch: *voetbalogie*, *klaasoloog* ('kenner van Sinterklaas'), *heksuoloog* ('heksenspecialist').

Plurk

In 'splintercomposita' is minstens een van de onderdelen een 'splinter' van een bestaand Nederlands woord: een aantal klanken die van een bestaand woord zijn afgesneden. *Plurk* bestaat bijvoorbeeld uit de splinters *pl-* van *ploert* en *-urk* van *schurk*; *chocomel* uit splinters van *chocolade* en *melk*. Het lijkt erop dat dit soort woordvorming in het Nederlands nog niet zo heel oud is; vóór de twintigste eeuw kwamen zulke woorden nauwelijks voor.

Soms overlappen de splinters elkaar in het nieuwe woord. Het stukje *-ot-* in *botel* ('hotel in een boot') kan zowel bij *boot* als bij *hotel* horen, en iets soortgelijks geldt voor *hoernalistiek* ('slechte journalistiek'), *netiquette* ('etiquette op het internet') en *videoot* ('hartstochtelijk consument van video's'). Veel van dit soort woorden lijken in eerste instantie ofwel voor de grap te worden gemaakt ofwel in een enkel geval om commerciële redenen. De splinter *-mel* van *chocomel* en *halvamel* schijnt bijvoorbeeld in eerste instantie gebruikt te zijn omdat de warenwet het gebruik van *-melk* niet toestond.

Eurotop

Ook de woorden met *euro-* zijn splintersamenstellingen, volgens Meesters. De splinter *euro-* is gevormd uit *Europees* of uit *Europa*. Van de duizend woorden die hij onderzocht, begonnen er 32 met deze splinter. Die woorden hadden soms direct betrekking op de Europese Unie (*eurotop*), en soms indirect, doordat ze bijvoorbeeld verwezen naar zaken die voortvloeien uit het werk van de unie (*eurovignet*).

In weerwil van de Onze Taal-lezer uit 1968 wordt *euro-* ook nog steeds, al dan niet met een Engelse uitspraak, gebruikt als onderdeel van bedrijfsnamen (*Eurocontrol*, *Euroventures*) en productnamen (*Eurocard*, *Eurogiro*). En dan hebben we, tot slot, nog het woord *euro* zelf – een splinter die, met al zijn samenstellingen (*eurobiljet*, *eurocent*), de stam lijkt te worden van een heuse boom met nieuwe woorden. ●

Gert Meesters. *Marginale morfologie in het Nederlands. Paradigmatische samenstellingen, neoklassieke composita en splintercomposita.* Ongepubliceerd proefschrift, Katholieke Universiteit Leuven, 2002.